

Sjølaksefiske i Finnmark

Tradisjon, sjøsamiske rettigheter og likeverdig adgang til fiske

Til: Klima- og miljødepartementet
Sak: 26/4470 – ny stortingsmelding om villaks, sjøørret og sjørøye [1]
Fra: Finnmárkku Mearraluossabivdiseárvi/Finnmark Sjølaksefiskerforening

Den nye stortingsmeldingen må sikre både levedyktige villaksbestander og muligheten til å videreføre tradisjonelt sjølaksefiske i Finnmark. Sjølaksefisket må anerkjennes som en del av kystbefolkningens høstingstradisjon og som et viktig grunnlag for sjøsamisk kultur, matauk og næringsutøvelse. Hovedkravet er at sjølaksefiskere skal ha en reell og likeverdig adgang til å høste av et forsvarlig overskudd, på linje med fiskere i elv.

En levende tradisjon må kunne føres videre

Sametinget framhever sjølaksefisket som en viktig kombinasjonsnæring og levevei i områder der samene tradisjonelt har utøvd dette fisket. [2] I Finnmark handler fisket også om tilhørighet til fjordene, mattradisjoner og kunnskap som overføres mellom generasjoner. Kunnskap om fiskeplasser, redskap, vær og fiskens vandring får verdi gjennom praktisk bruk. Langvarige stengninger kan gjøre det vanskeligere å lære opp nye utøvere og videreføre tradisjonen.

Stortingsmeldingen bør derfor ha et uttrykkelig mål om å bevare sjølaksefisket som en levende praksis. Kulturens verdi må inngå i vurderingen av fiskets samfunnsbetydning, sammen med næringsinntekter og rekreasjon.

Sjøsamiske rettigheter må få praktisk betydning

Grunnloven § 108 pålegger myndighetene å legge til rette for samisk språk, kultur og samfunnsliv. FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 beskytter kulturutøvelse, og tradisjonelt fiske kan omfattes av dette vernet. ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 23 framhever tradisjonelt fiske som viktig for urfolks kultur og økonomiske selvberging. [3, 4]

FNs naturavtale (2022), del C «Hensyn ved gjennomføringen av rammeverket», punkt 7 a) «Urfolks og lokalsamfunns bidrag og rettigheter», fastslår: [9]

«Rammeverket anerkjenner urfolks og lokalsamfunns viktige roller og bidrag som forvaltere av naturmangfold og partnere når det gjelder bevaring, restaurering og bærekraftig bruk. Rammeverkets gjennomføring må sikre at deres rettigheter, kunnskaper, herunder tradisjonell kunnskap knyttet til urfolks og lokalsamfunns naturmangfold, innovasjon, verdensbilder, verdier og skikker respekteres, dokumenteres og bevares med deres frie og informerte forhåndssamtykke, blant annet ved at de effektivt og fullt ut tar del i beslutningstaking i samsvar med gjeldende nasjonal lovgivning, internasjonale instrumenter, herunder FNs erklæring om urfolks rettigheter, og menneskerettigheter. I denne sammenheng skal ingenting i dette rammeverket tolkes slik at det innskrenker eller opphever de rettigheter urfolk allerede har eller måtte erverve i framtiden.»

Departementet må erkjenne folkeretten og sammen med urfolk utrede hvordan disse forpliktelsene skal ivaretas i lakseforvaltningen. Virkningene av flere innskrenkninger over tid må vurderes samlet. Det må framgå hvilke konsekvenser tiltak får for sjøsamiske lokalsamfunn, og hvordan muligheten til fortsatt kulturutøvelse skal sikres. Samiske rettigheter må være en del av selve beslutningsgrunnlaget.

Likeverdig adgang til fiske i sjø og elv

Når det finnes grunnlag for fiske på en laksebestand, må forvaltningen også vurdere hvordan tradisjonelt sjølaksefiske kan få del i høstingsmuligheten. Dersom sjøfiske begrenses, mens elvefiske på bestander som inngår i sjøfangstene tillates, bør forskjellen forklares konkret og etterprøvbart. Vurderingen må omfatte hvilke bestander som berøres, samlet beskatning og konsekvensene for lokale rettighetshavere.

Reguleringer som verner bestanden og gir rom for tradisjonen

Likeverdig behandling må bygge på biologiske forhold og rettigheter. Sjøfiske kan berøre flere bestander samtidig. Miljødirektoratets begrunnelse for reguleringene i Finnmark i 2025 viser at hensynet til Tanalaksen er viktig, og at geografisk avgrensning og senere fiskestart kan gi rom for noe fiske. [5] Det bør undersøkes systematisk hvor slike målrettede løsninger kan brukes.

Svake bestander skal beskyttes i både sjø og elv. Samtidig bør forvaltningen vurdere avgrensning i tid og område, redskapsbruk og fangstbegrensninger når dette kan gi tilstrekkelig beskyttelse. Reguleringene bør evalueres jevnlig, med tydelige kriterier for når fiske kan åpnes eller utvides. Naturmangfoldloven § 16 stiller krav om dokumentasjon for et høstingsverdig overskudd og gir også betydning til lokale høstingstradisjoner. [6]

Lokal kunnskap, medvirkning og ansvar for alle påvirkninger

Naturmangfoldloven § 8 andre ledd krever at relevant erfaringskunnskap, også samisk kunnskap, vektlegges. § 14 andre ledd krever, innenfor lovens rammer, at hensynet til naturgrunnlaget for samisk kultur tillegges vekt ved vedtak som berører samiske interesser direkte. [4] Sjølaksefiskernes kunnskap bør innhentes systematisk og vurderes sammen med forskning og fangstdata.

Sametinget og representative berørte samiske interesser må konsulteres etter sameloven kapittel 4 når vilkårene er oppfylt. Konsultasjonene må gi reell mulighet til å påvirke før beslutningene treffes. [3]

FNs naturavtale og folkeretten for øvrig må stå sentralt i slike prosesser. [9]

Stortingsmeldingen må også følge opp påvirkninger fra oppdrett, inngrep i vassdrag, klimaendringer og pukkellaks. Vitenskapelig råd for lakseforvaltning peker på flere av disse som sentrale trusler på landsbasis; betydningen må vurderes særskilt for de enkelte bestandene i Finnmark. [7] Tiltak mot andre påvirkninger og nødvendige fiskereguleringer må gjennomføres sammen.

Predatorer og tiltak for bedre overlevelse

Stortingsmeldingen må omfatte tap av laks, lakseyngel og smolt til predatorer. I Finnmark bør betydningen av sel, herunder kobbe, samt laksender og andre fiskespisende fugler undersøkes særskilt ved elvemunninger, i fjorder og langs viktige vandringsruter. Lokale fiskeres observasjoner bør inngå i kartleggingen sammen med forskningsbasert kunnskap.

Undersøkelser av merket smolt i Tanavassdraget i 2025 viste betydelige tap under utvandringen. Ifølge Miljødirektoratet mener forskerne at predasjon fra rovfisk og fugl sannsynligvis var den viktigste samlede årsaken, selv om metodiske forhold kan forklare noe av tapet. [8] Undersøkelsen fastslår ikke hvilken betydning sel eller laksender har for laksebestandene i hele Finnmark.

Det bør utarbeides en konkret plan for å redusere predasjonsbelastningen der den er vesentlig for sårbare laksebestander. Der kunnskapsgrunnlaget tilsier at tiltak kan bedre laksens overlevelse, bør målrettet uttak eller bestandsregulering av aktuelle predatorer gjennomføres innenfor gjeldende regelverk. Tiltakene må tilpasses predatorartenes bestandssituasjon og øvrige økologiske hensyn, og effekten på laksebestandene må måles. Staten må finansiere kartlegging, forsøk og oppfølging i samarbeid med lokale fiskere og fagmiljøer.

Konkrete forslag til stortingsmeldingen

• **Anerkjenn sjølaksefiskets verdi.** Gi tradisjonelt sjølaksefiske i Finnmark og sjøsamisk kulturutøvelse en tydelig plass i meldingen og i framtidige forvaltningsmål i tråd med FNs naturavtale og folkeretten for øvrig. [9]

• **Sikre likeverdig adgang.** Utform åpne prinsipper for fordeling av et forsvarlig høstingsoverskudd mellom sjø og elv, med særskilt vurdering av samiske rettigheter og lokale høstingstradisjoner. Urfolk og lokalbefolkning må prioriteres foran turister i tråd med FNs naturavtale og folkeretten for øvrig. [9]

• **Krev begrunnede og målrettede reguleringer.** Vurder konkrete alternativer til omfattende stengninger, og synliggjør hvorfor valgte tiltak er nødvendige for de bestandene som berøres.

• **Opprett faglige råd for tradisjonell kunnskap i laksefisket.** Naturmangfoldloven § 8 pålegger myndighetene å ta hensyn til både vitenskapelig og tradisjonell kunnskap. Til nå har ivaretakelsen av tradisjonell kunnskap, og særlig samisk bruk, vært helt fraværende i lakseforvaltningen. Dette åpenbare lovbruddet må bringes til umiddelbar opphør. [6]

• **Sikre medvirkning og bedre kunnskap.** Gjennomfør reelle konsultasjoner og involver lokale sjølaksefiskere i overvåking, kunnskapsinnhenting og evaluering. FN-standarden «Fritt informert forhåndssamtykke» (FPIC) må respekteres i samsvar med FNs naturavtale, FNs erklæring om urfolks rettigheter og folkeretten for øvrig. [9]

• **Reduser dokumentert predasjonsbelastning.** Kartlegg påvirkningen fra sel/kobbe, oter og laksender i utsatte områder i Finnmark, og gjennomfør målrettet uttak eller bestandsregulering der kunnskapen støtter dette, med nødvendig tillatelse og evaluering av effekten.

• **Ta elveerosjon på alvor.** Mye tyder på at elveerosjon og manglende og/eller feilslåtte forbygningstiltak kan være sterkt medvirkende årsak til at laksen sliter, blant annet i Nedre Tana.

• **Vurder felles sluttdato for laksefisket i sjø og elv.** I dag sluttes sjølaksefisket senest 4. august, mens elvefisket kan pågå helt til slutten av august. Laksen trenger ro på barselsenga i elva.

• **Forby fang-og-slipp-fiske i elvene.** Dette fisket fremstår både umoralsk og uetisk for å blidgjøre turister, og er i strid med urfolks kultur og sedvane, som er beskyttet av FNs naturavtale, FNs urfolkserklæring og folkeretten for øvrig. [9]

• **La sjølaksefiskerne fiske russelaks/pukkellaks/stillehavslaks.** Målet må være at denne uønskede laksearten skal fanges i havet, der den er en matressurs, fremfor å la den slippe til i elvene, hvor den utgjør et alvorlig miljøproblem. Staten må stille tilpassede fiskeredskap (garn/nøtter) til vederlagsfri disposisjon for sjølaksefiskere som vil bidra i kampen mot den uønskede innvandreren.

• **Gjør videreføring mulig.** Vurder opplæringstiltak, praktisk støtte og ordninger som gjør det mulig å vedlikeholde redskap og overføre kunnskap under perioder med strenge begrensninger.

Målet må være at framtidige generasjoner i Finnmark både har villaks å ta vare på og en reell mulighet til å videreføre sjølaksefisket. Vern av bestanden og videreføring av levende kultur må inngå i samme forvaltningsansvar.

Kilder

Kildehenvisningene gjelder faktiske og rettslige utgangspunkter. Kravene og forslagene er innspill til framtidig politikk og uttrykker innsenderens vurderinger. Naturavtalen fra 2022 er lagt til i kildelisten og kontrollert mot den norske oversettelsen 6. oktober 2026. Øvrige kilder er oppført med kontrolltidspunkt 30. september 2026 i det opprinnelige utkastet.

[1] Klima- og miljødepartementet: Inviterer til innspillsmøte om ny stortingsmelding om villaks (16.09.2026). Skriftlige innspill: postmottak@kld.dep.no. Merk 26/4470. Frist: 16. oktober 2026. Innspillsmøtet holdes 8. oktober kl. 09.00–10.30 og strømmes.
https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/inviterer-til-innspillsmote-om-ny-stortingsmelding-om-villaks/id3172819/

[2] Sametinget: Sjølaksefiske.
Sametingets syn på fiskets betydning som kombinasjonsnæring, levevei og sjøsamisk kulturutøvelse.
https://sametinget.no/areal-klima-og-miljo/samisk-utmarksbruk-meahcasteapmi/retten-til-naturressurser/sjolaksefiske/

[3] Meld. St. 8 (2025–2026), kapittel 3: Rettslige rammer for samepolitikken.
Omtaler Grunnloven § 108, SP artikkel 27, ILO-konvensjon nr. 169 og konsultasjoner etter sameloven.
https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-8-20252026/id3154018/?ch=3

[4] Prop. 61 L (2025–2026), kapittel 3.3: Retten til samisk kulturutøvelse.
Brukt som offentlig redegjørelse for eksisterende rettslige rammer, særlig SP artikkel 27, ILO artikkel 23 og naturmangfoldloven §§ 8 og 14. Proposisjonen gjelder motorferdsel, og avgjør ikke adgang til sjølaksefiske.
https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-61-l-20252026/id3154563/?ch=3

[5] Miljødirektoratet: Opnar for noko sjølaksefiske i Finnmark (30.04.2025).
Begrunnelse for reguleringene i 2025: hensynet til Tanalaksen, geografiske avgrensninger og senere fiskestart. Brukt som eksempel, ikke som oversikt over gjeldende fiskeregler i 2026.
https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/nyheter/2025/april-2025/opnar-for-noko-sjolaksefiske-i-finnmark/

[6] Naturmangfoldloven § 16.
Høsting forutsetter et dokumentert høstingsverdig overskudd; bestemmelsen angir også hensyn til blant annet høstingstradisjoner.
https://lovdata.no/lov/2009-06-19-100

[7] Vitenskapelig råd for lakseforvaltning: En svak bedring løfter ikke villaksen ut av bakevja (17.06.2026).
Status og trusler på landsbasis, med særskilt omtale av den alvorlige situasjonen i Tanavassdraget.
https://vitenskapsradet.no/Nyheter/en-svak-bedring-l248fter-ikke-villaksen-ut-av-bakevja

[8] Miljødirektoratet: Tøff start for laksen i Tana (26.05.2026).
Omtaler tap av merket smolt i 2025, sannsynlig predasjon fra rovfisk og fugl og metodisk usikkerhet. Kilden dokumenterer ikke effekten av uttak av sel eller laksender.
https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/nyheter/2026/mai-2026/toff-start-for-laksen--i-tana/

[9] Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD): Det globale Kunming-Montreal-rammeverket for naturmangfold (FNs naturavtale), vedtatt i desember 2022, vedlegg til beslutning CBD COP15/4. Norsk oversettelse publisert av Klima- og miljødepartementet.
Del C, punkt 7 a), side 2: Urfolks og lokalsamfunns bidrag og rettigheter, tradisjonell kunnskap, fritt og informert forhåndssamtykke og deltakelse i beslutninger. Se også del C, punkt 7 j) og l), om internasjonale forpliktelser og kunnskapsgrunnlag, samt mål 9, 21 og 22. Henvisningen angir grunnlaget for innsenderens vurderinger; rammeverket fastsetter ikke uttrykkelig prioritet foran turister eller et forbud mot fang-og-slipp-fiske. Lest 6. oktober 2026.
https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/kld/aktuelt/2023/norsk-oversettelse-av-kunming-montreal-global-biodiversity-framework.pdf